

– EST. 1991 –

Batthyány Lajos

ALAPÍTVÁNY

Horváth Márk:

*Az „antropocén-esemény” – Az antropocén mint
fordulópont az ökológiai válság megértésében*

Batthyány Lajos Alapítvány Doktori Ösztöndíjprogram
2020/2021

BLA_katedra

Horváth Márk

Az "antropocén-esemény"

Az antropocén mint fordulópont az ökológiai válság megértésében

Minden kétséget kizáróan egy fordulóponthoz érkeztünk. Az antropocén egy olyan geokronológiai esemény, amely megfordítja a világról alkotott alapvető nézeteinket és reprezentációinkat.¹ Az antropocén mint geológiai határvonal, esemény az ember által felszabadított erők kártékony működéséből származó eltűnés- és katasztrófasorozat, amely válaszút elé állítja általánosságban a természet- és társadalomtudományokat, valamint kihívást jelent a filozófia és az esztétika elmélet számára. Nem csupán egy természeti jelenséggel állunk szemben, amely kizárólag a természettudományos megismerés hatáskörébe tartozik, hanem egy olyan összetett ökológiai metakrízissel, amely az ember fogalmát és a környezetről való gondolkodást is megváltoztatja, hiszen alapvető természetkulturális vagy „szocionaturális” kérdéseket vet fel.² Egyértelmű, hogy az antropocén megkérdőjelez több, a modern nyugati felfogáshoz kapcsolt olyan alapvető konstrukciót, mint az emberi kivételességtudat, valamint az ember és a természet közötti ontológiai törés.³ Fontos kiindulópont, hogy „*az antropocénre eseményként, és ne dologként tekintsünk.*”⁴

Álláspontunk szerint nem túlzás egy olyan antropocén-eseményről beszélnünk, amely egyben egy természetkulturális, geológiai átrendeződést jelöl, valamint egy társadalom és természettudományos radikálisan újszerű fogalomstruktúrát. Az antropocén-esemény így egyszerre egy a valóságot átható alapvetően megváltozott ökológiai állapotot jelent, valamint az emberről és annak környezetéről való gondolkodás struktúráinak átalakulását. A két folyamat valójában ki is egészíti egymást, hiszen a gondolkodás materiális és ökológiai alapja alakul át drámaian, amely egyben a gondolkodás struktúráit és teoretikus mezőit is erőtelesen befolyásolja. Az ökológiai válságot több értelmező szerint olyan jelenségegyüttesként kell felfognunk, amelyet

¹ Bonneuil, Christophe – Fressoz, Jean-Baptiste (2016) *The Shock of The Anthropocene. The Earth, History and Us* (London és New York: Verso), 51.

² Arias-Maldonado, M. (2015). *Environment and Society: Socionatural relations in the Anthropocene*. Heidelberg: Springer.

³ Bonneuil – Fressoz 2016: 85.

⁴ Bonneuil – Fressoz 2016: 16.

egy a materializmus és az idealizmus kibékítésén keresztül tudunk csak megragadni. A klímakrízis nem csupán a természettudományok és a társadalomtudományok között kényszerít ki előremutató párbeszédet, hanem a különböző filozófiai iskolák között is. Jelen dolgozatban nem lehet célunk sem az antropocén-elmélet, sem az ökológiai válság egészében feltárása. Sokkal inkább az antropocén újszerűségére és fordulópont-szerűségére kívánunk rámutatni. Azzal, hogy felfedjük, hogy mi az antropocén-esemény unikalitása, véleményünk szerint közelebb viszük a kortárs humántudományt a földrendszerelmélet és a geológia természettudományos vizsgálódásaihoz, valamint ráirányítjuk a kultúratudományok figyelmét az ökológiai válság drámai jellegére.

Ahhoz, hogy megértsük az antropocén korszakot és az ökológiai válságot, részletesen meg kell vizsgálnunk ezt az összetett jelenségegyüttest, amelynek számos, sokszor párhuzamosan kialakuló és egymással versengő megközelítése van. Az antropocén korszakában az ember geológiai erőként hat a bolygóra, olyan destruktív változásokat víve véghez, amelyek a geológiai kőzetrétegek között akkor is kimutathatóak lesznek, amikor az ember már rég eltűnt a bolygó felszínéről.⁵ A Föld bioszférájának példátlan átalakítása zajlott le az első ipari forradalom, de különösen a 20. század közepe óta.⁶ Clive Hamilton szerint az antropocén megértését megkönnyíti, ha az emberiséget „nem csupán geológiai erőként, hanem geológiai hatalomként” írjuk le, tehát ha figyelembe vesszük az emberi tudatosságot és döntéshozási képességet a környezet átalakítása kapcsán.⁷ Azért is fontos ezt kiemelni már tanulmányunk elején, mert a bolygó történetében először egy tudattal rendelkező faj képes átformálni a bolygó egészét, és akaratát behelyezni a Földrendszer funkcionalitását befolyásoló természeti erőkhöz. Az antropocén korszakában vissza nem fordítható antropogén beíródásról és lenyomat hagyásról beszélhetünk a Földrendszerébe és a geológiai rétegekbe.

Az antropocén kapcsán talán a legnehezebb megérteni azt a kettős mozgást, amely az ember helyzetével kapcsolatos ebben az új geológiai korszakban. Vizsgálódásaink során az antropocént alapvetően egy posztantropocén megközelítésnek tekintjük.

⁵ Colebrook, Claire (2015) "Introduction. Framing the End of the Species. Images Without Bodies" In: Colebrook, Claire (2015) *Death of the PostHuman. Essays on Extinction Vol. 1.* (Open Humanities Press), 10.

⁶ Biermann, Frank – Löwbrand, Eva (2019) "Encountering the »Anthropocene«: Setting the Scene 1. In: Biermann, F. – Löwbrand, E. (2019 szerk.) *Anthropocene encounters: new directions in green political thinking.* (Cambridge: Cambridge University Press)

⁷ Hamilton, Clive (2017) *Defiant Earth. The Fate of Humans in the Anthropocene* (London: Polity Press), 15.

⁸ Azonban ennek a nem emberközpontú megközelítésnek a főbb sajátosságaira rá kell mutatnunk. Gaia Vince az antropocént az ember centrumból való kizuhanásának újabb fokozataként írja le. Azonban mindeközben igaz az is, hogy az ember geológiai erő, sőt a bolygó történetében az első olyan, amely tudatosan képes a Földrendszereit, biológiai és kémiai folyamatait befolyásolni.⁹ Az antropocén mint geológiai korszak egyszerre jele az emberi hatalomnak és az emberi gyengeségnek, tehetetlenségnek.¹⁰ Az ökológiai válsággal való teoretikus foglalkozás során a háttérben mindvégig ott rejtőzik a kihalás, az ember eltűnésének fenyegetése.¹¹ Az ökokrízis roppant komplex jelenségegyüttesének megértése megkövetel egy olyan posztantropocentrikus perspektívát, amely továbblép az emberi jelenlétén. Éppen ezen összetettsége miatt a klímakatasztrófát nem lehet megérteni a geológiai idő és a Földrendszer kontextusán kívül.¹²

Több, egymástól független természettudományos kutatás és bizonyítékok egész sora támasztja alá, hogy egy „szubsztanciálisan átalakult világban élünk”.¹³ Angus egy „nem analóg állapotról” és egy „planetáris terra-incognitáról” beszél az antropocén kapcsán, miközben rámutat, hogy „ilyen kifejezéseket nem szoktak könnyelműen használni”.¹⁴ Vince szerint az elmúlt évtizedekben bekövetkezett hatalmas fokú változások alapján „korszakalkotó időszakról” beszélhetünk, hiszen a bolygó funkcionalitása áttört egy geológiai határt.¹⁵ Más antropocén kommentárok rámutatnak, hogy egyértelműen „átléptünk a holocénből kivezető kapun”.¹⁶ Davies szerint a planetáris rendszer egészében egy korszakszintű változáson és átalakuláson megy keresztül, hiszen a Földrendszer különböző elemei olyan nagy fokú átfarmálódásokat mutatnak, amely egy korszak végét és egy másik kezdetét jelentik.¹⁷

⁸ A posztantropocentrizus és általánosságban a poszthumanizmus új természetkulturális viszonyrendszeréről és egy új nem-emberi szimpátia-fogalomról lásd Lovász Ádám: Poszthumanizmus és szimpátia. Avagy kiút az identitáspolitiká csapdájából. Huszonegyedik/7. Publikáció a Prae.hu művészeti portálon

⁹ Vince 2015: 7.

¹⁰ Bonneuil – Fressoz 2016: 13.

¹¹ Az ember kihalásának filozófiai áttekintéséhez és tudománytörténetéhez lásd Moynihan, Thomas (2020) *X-Risk. How Humanity Discovered Its Own Extinction* (Urbanomic)

¹² Davies, Jeremy (2016) *The Birth of the Anthropocene* (Oakland: University of California Press), 4-5.

¹³ Hamilton, Patrick (2014) “Welcome to the Anthropocene”, 1., In: Dalbotten, Diana – Roehrig, Gillian – Hamilton, Patrick (szerk. 2014) *Future Earth. Advancing Civic Understanding of the Anthropocene* (Washington és Hoboken: American Geophysical Union, Wiley), 1–9.

¹⁴ Angus, Ian (2016) *Facing the Anthropocene. Fossil Capitalism and the Crisis of the Earth System* (New York: Monthly Review Press), 29.

¹⁵ Vince, Gaia (2015) *Adventures in the Anthropocene. A Journey to the Heart of the Planet We Made* (Minneapolis: Milkweed Editions), 4.

¹⁶ Bonneuil – Fressoz 2016: 18.

¹⁷ Davies 2016: 2.

Az antropocén így magába foglalja a geológiai vagy Földrendszerbeli határátlépést is. Az antropocént durva és egyre gyorsuló, drámainak nevezhető változások határozzák meg, amelyek megzavarják többek között a klímarendszert, a légkör összetételét, a víz- és a nitrogén-ciklust, a talaj összetételét és a szárazföldi, valamint a tengeri ökoszisztémákat.¹⁸ Damian Carrington a *The Guardian* hasábjain megjelent *The Anthropocene Epoch* című esszéjében rámutat, hogy az antropogenikus változás olyan hatalmas mértékű és korszakváltó jellegű, hogy a holocénnek „*át kell adnia a helyét egy új korszaknak*”.¹⁹ Bár az antropocén koncepció a Földrendszer-elmélet és a geológia felől érkezett, napjainkban már az ökológusok és a környezetvédelemmel foglalkozó biológusok is egyre inkább elismerik, hogy egy új korszakban élünk.²⁰ A geológusok és a Földrendszer tudósok ezt az új, még kialakulóban lévő korszakot nevezik antropocénnek, felismerve, hogy az emberiség a vulkánokhoz és az aszteroida becsapódásokhoz mérhető geológiai erővé vált.²¹ A bolygó tehát egy új korszakba lépett az antropogenikus hatások miatt, egy olyan változékony és folyamatosan alakuló, kiszámíthatatlan és veszélyes korszakba, amelyre érdemes a tudományos közösségnek felhívni a figyelmet. Mindez azt is jelenti, hogy a jelenlegi környezeti válság korszakos jelentőségű. Olyan megváltoztathatatlanak és állandónak vélt rendszerek mélyreható, mégis gyors és hirtelen átalakulásáról van szó, amely a szó minden értelmében elbizonytalanító.²²

Tanulmányunk elején röviden érdemes néhány olyan rendszerszintű változásról beszélnünk, amelyek igazolják az antropocén új korszakát. Bonneuil és Fressoz nézetében három alapvető érvelést lehet adni az antropocén mellett. Az első (1.) a légköri szén-dioxid koncentráció szintje, amely az elmúlt négy millió évben nem volt ilyen magas. A második érvelés (2.) az atmoszféra összetételének antropogenikus megváltozását emeli ki, amely még az antarktisi jégmintákban is nyomot hagyott. A harmadik (3.) nem más, mint a modern emberiség nyomhagyása vagy rétegtani jele, amelyet az urbanizáció, az ipari termelés, a bányászat, a mezőgazdaság és a folyószabályozás hagyott hátra.²³

¹⁸ Biermann – Lovbrand 2019: 1.

¹⁹ Carrington, Damian (2016) “The Anthropocene epoch: scientists declare dawn of human-influenced age.” In: *The Guardian* 29.08 (2016)

²⁰ Corlett, R. T. (2015) “The Anthropocene concept in ecology and conservation“, 36. In: *Trends in Ecology & Evolution*, 30(1), 36-41.

²¹ Vince 2015: 4.

²² Davies 2016: 1-2.

²³ Bonneuil – Fressoz 2016: 37-38.

Nagyon fontos már esszénk elején hangsúlyozni, hogy az antropocén nem egy ünnepelni való utópikus kor megnevezése, vagy az ember a bolygó felett gyakorolt teljes uralmának leírása. Azért is fontos erre rámutatnunk, mert részben ebből a pontból érthető meg, hogy miért is posztantropocentrikus valójában az antropocén. Az antropocén sokkal inkább a bizonytalanság új korát, a holocén klímastabilitásának elhagyását követő új geológiai korszakot jelenti, amely kiszámíthatatlanságánál fogva is figyelemreméltó. Számos természettudományos szakértő ismeri el, hogy több kulcsfontosságú környezeti paraméter is túl van már a holocénben megszokott tartományán.²⁴ Hamilton így oszlatja el az antropocénnel kapcsolatos utópikus reményeket és félreértéseket: „*aki elolvassa a Földrendszer tudósok írásait az antropocénről, valamint a klímaszakértők projekcióit, ráébredhet, hogy az új korszak horizontja a szerencsétlentől a nagyon súlyoson át egészen a katasztrófálig terjed.*”²⁵ Földünk olyan drámai változásokon megy keresztül, amely elbizonytalanítja az ember megszokott kitüntetett pozícióját, akkor is, ha az antropocén az emberi jelenlét geológiai vagy hipertárgy méretű hatását igazolja. Nem is az az alapvető kérdés, hogy változik-e bolygónk ökoszisztémája, légköre vagy tájai, hanem hogy mennyire permanens módon változtatjuk meg a bolygó egészségét.²⁶ Hamilton nézetében ezt az új, hibrid erőt csak tökéletlenül és részlegesen lehet a Föld geológiai átalakulásait korábban megmagyarázó geodinamika rendszerébe foglalni. Ez az egyik oka annak a bizonytalanságnak, amelyet ez a különleges új erő jelent, és Hamilton szerint ez magyarázza azt a nagy kaotikusságot és komplexitást, amely az ökológiai válság és a Föld megváltozott helyzete körül összpontosuló különböző elméleteket jellemzi.²⁷ Mint később látni fogjuk, az antropocénnek valóban több egymással versengő variációja, értelmezési kísérlete és kritikája van.

Eva Horn és Hannes Bergthaller szerint az antropocén nem csak egy elbizonytalanító, a hétköznapi gondolkodást megzavaró fogalom, hanem maga a fogalom általánosságban rejti magában a megszakítást és a megzavarást.²⁸ Jeremy Davies a *The Birth of the Anthropocene* című jelentős könyvének elején megállapítja, hogy az antropocénról szóló kötetek egyben arról is szólnak, hogy hogyan lehetséges

²⁴ Corlett 2015: 36.

²⁵ Hamilton, Clive (2017) *Defiant Earth. The Fate of Humans in the Anthropocene* (London: Polity Press), 25.

²⁶ Stromberg, Joseph (2013) What is the Anthropocene and are we in it?. *Smithsonian Magazine*.

²⁷ Hamilton, Clive 2017: 15.

²⁸ Horn, Eva – Bergthaller, Hannes (2019) *The Anthropocene. Key Issues for the Humanities* (New York: Routledge), 1.

beszámolni egy olyan krízisről, amelynek közel lehetetlen megragadni a mértékét.²⁹ Nézetében az antropocén genuin beszámolóit olyan tudományos munkák lehetnek, amelyek képesek megvilágítani az antropogénikus környezeti változás összezavaró mintázatait, kitérve a felkavarodó ontológiai és episztemológiai alapokra is.³⁰ Az antropocén minden kétséget kizáróan „*megzavar olyan fogalmakat és elképzeléseket, amelyek eddig meghatározóak voltak a környezetről való gondolkodás kapcsán.*”³¹ A Földrendszer funkcionalitásának beszakadása és a bizonytalanság új kora egy olyan új, tudományos „*antropocén nyelv*” megszületését is jelenti, amely képes konstruktív módon szembenézni a megváltozó világ természetkulturális viszonyaival.³² A bioszféra és az ökoszféra kaotikus és – földtörténeti értelemben – hirtelen átalakulásáról beszélhetünk, amely mélyrehatóan határozza meg a Földön való élet alapstruktúráit. Sőt, az antropocén bizonyos értelmezői szerint nem is elég csupán a bolygó bizonyos alrendszereire vagy szféráira hivatkozni a modern környezeti válság kapcsán, hanem a Földrendszer funkcionalitásának összeomlásáról vagy megzavarodásáról kell beszélnünk. Mindezekért az antropocén egyes kommentátorai szerint részét képezi a Földtudományokban kialakult úgynevezett neo-katasztrófizmus vagy neo-katasztrófikus irányzatnak, megközelítésnek. Davies szerint nem csupán részét képezi az antropocén a neo-katasztrófista fordulatnak, hanem egyenesen annak termékének, fogalomtörténeti eredményének tekinthető.³³ A neo-katasztrófizmus mögött a stabil és lassan változó bolygóképpel szemben a Földrendszer-tudományok és geológia kutatásainak eredményeként megkonstruálódó azon belátások húzódnak meg, amelyek szerint nagy törések, katasztrófák, kihalások és hirtelen változások alakítják – legalább részlegesen – a földtörténetet. A neokatasztrófista irányzat bemutat egy sor olyan erőteljes geofizikai erőt, amelyek a megfelelő körülmények között hatalmas és rendszerszinten is destabilizáló hatást képesek kiváltani. Ilyenek az aszteroida becsapódások, a jelentős vulkánkitörések vagy a tengeráramlások megváltozása.³⁴ Az antropocén az emberi ágenciát és a technológia komplex és kiszámíthatatlan hatásait adja hozzá ezen destabilizáló katasztrófákhoz. Az antropocén neokatasztrófista

²⁹ Davies 2016: 1.

³⁰ Davies 2016: 57.

³¹ Biermann, Frank – Löwbrand, Eva (2019) “Encountering the »Anthropocene«: Setting the Scene 2. In: Biermann, F. – Löwbrand, E. (2019 szerk.) *Anthropocene encounters: new directions in green political thinking*. (Cambridge: Cambridge University Press)

³² Uo.

³³ Davies 2016: 9.

³⁴ Davies 2016: 10.

olvasata alapján nem más, mint az emberi társadalmak vészterhes hatása a Földrendszer funkcionalitására. Azonban fontos megjegyeznünk, hogy a neokatasztrófista olvasat alapján az antropocén „*éppen az ellentéte annak a megközelítésnek, amely szerint az ipusztériális modernitás valamiféle teljességgel idegen erő lenne, amely belezuhant a világ nyugodt természeti állapotába.*”³⁵

A neokatasztrófikus antropocén egyértelműen egy dinamikus narratívának tekinthető, hiszen a földtörténetet klímaváltozások, kihalások és nem várt evolúciós fordulatok tarkítják e nézet alapján. Megállapítható, hogy a mély idő ezen dinamikus, hullámzó történetének a legújabb fordulópontja az antropocén.³⁶ Az antropocén ezen neo-katasztrófikus perspektívából vizsgálva egy újabb törés a föld történetében. A jelenlegi ökológiai változás így különböző rendszerszintű felfordulások, összeomlások és zavarok sorába illeszthető. Ezen változások gyakran az egész bioszférára káros hatást gyakoroltak, amelyek a Földrendszeren belül jelent meg.³⁷ Hiszen a bolygó az ember megjelenése előtt korántsem stabil, teleologikus fejlődést mutat, hanem drámai változásokat és kiszámíthatatlan fordulatokat.³⁸ Fel kell tennünk azt a kérdést, hogy ha a bolygó alapvető biológiai és kémiai folyamatai ilyen dinamikusan változékonyak voltak, akkor a jelenlegi antropogén környezetváltozás és a Földrendszer beomlása mennyire számít kiugró eseménynek? Az antropocén sajátosságát a dinamikus Földrendszer-elméleti perspektíván belül kell értelmeznünk, és nem az azt megelőző, statikus, passzív vagy lassan változó környezeti megközelítéseken keresztül.³⁹

Az antropocén nem csupán egy új geológiai korszak megnevezése, hanem egy jelenségegyüttes összefoglaló neve is, amely tartalmazza a régmúltról, a földtörténetről, a társadalmi és hatalmi viszonyokról, valamint az ember és a nonhumánok közötti kapcsolatról szóló elfogadott feltételezések átalakulását.⁴⁰ Nagyon ritka az a természettudományos fogalom, amelynek felemelkedése az antropocénnel vetekedne. A fogalom az ezredfordulón tűnt fel, és közel egy évtizeden át a Földtudományos specifikus kutatásokban használták egyre gyakrabban, azonban a következő évtized során az egyik legnépszerűbb tudományos és interdiszciplináris fogalom lett, amelynek

³⁵ Davies 2016: 29.

³⁶ Davies 2016: 15.

³⁷ Davies 2016: 30-31.

³⁸ Davies 2016: 9-10.

³⁹ Davies 2016: 30.

⁴⁰ Nixon, Rob (2016) “The Anthropocene. The Promise and Pitfalls of an Epochal Idea”, 1. In: Mitman, Gregg – Armiero, Marco – Emmett, Robert S. (szerk. 2018) *Future Remains. A Cabinet of Curiosities for the Anthropocene* (Chicago és London: The University of Chicago Press), 1–20.

befutottságát többszáz ezer google-találat, jelentős lapok különszámai, humántudományos konferenciák, valamint művészeti projektek jelentik.⁴¹ Mára az antropocén az egyik legdivatosabb kifejezés akadémiai körökben.⁴² Egyértelműen kijelenthető, hogy a 21. század kezdete óta az antropocén fogalma kiemelkedik az ökokrízist leíró más fogalmak közül újszerűségével, interdiszciplinaritásával, valamint botrányos népszerűségével.⁴³ Azonban ez a népszerűség sokszor félrevezető fogalmi tévedésekbe, a fogalom túlszaturáltságába, valamint a túl széleskörű fogalomhasználatba torkollott. Davies nézetében a tudománytalan, félreértett és felszínes antropocén-fogalmat egyes szerzők „szinte bármire könnyedén rábiggyesztették, ami az elmúlt párszáz évben történt, azzal a szándékkal, hogy korszerűnek tűnjenek.”⁴⁴ Minden komoly igényű, bevezető szándékú tanulmánynak érdemes utalni erre a népszerűsége, de törekednie kell körültekintően felhívni a figyelmet a túl könnyed fogalomhasználat veszélyeire is. *Az antropocén-esemény* című esszénkben egyszerre próbálunk közérthetően bemutatni egy valóban népszerű új fogalmat, de igyekszünk azt több természettudományos és interdiszciplináris megközelítésen keresztül, a kellő megalapozottsággal megtenni.

A Földrendszer-elmélet, valamint a természettudományok egyértelműen igazolják, hogy az emberi létezés a bolygón olyan „hibrid erőket” szabadított fel, amelyek a fizikai erőnek és ennek az „új hatalomnak” az ötvöződéseként jönnek létre.⁴⁵ Az antropocén olyan transz- vagy interdiszciplináris megismerési keretet jelent, amelyen keresztül az ökológiai válság metakrízise összetettebb módon ismerhető meg. Ezen összetettség egyben temporális kiterjedtséget is jelent, hiszen „az antropocén elképzelés lehetővé teszi számunkra, hogy a jelen ökológiai válságát a távoli múlt kontextusában vizsgáljuk és értsük meg.”⁴⁶ Leegyszerűsítve arról van szó, hogy a Földről radikálisan új és a megszokottól eltérő módon kell gondolkodni.⁴⁷

Christophe Bonneuil és Jean-Baptiste Fressoz szerint az antropocén két értelemben jelent fordulópontot: egyfelől geokronológiai korszakként jelent törést a holocén és a jelenkor között, másrészt egy intellektuális szakadást vagy „új kezdetet” is jelent, amelyen keresztül átértelmezhetjük bizonyos teoretikus alapfogalmainkat. Ha nem is

⁴¹ Angus 2016: 24-25.

⁴² Davies 2016: 52.

⁴³ Davies 2016: 41.

⁴⁴ Davies 2016: 52.

⁴⁵ Hamilton, Clive 2017: 14.

⁴⁶ Davies 2016: 2.

⁴⁷ Angus 2016: 29.

jelenti „*a világ végét az antropocén, a holocén kor végét biztosan.*”⁴⁸ Az antropocén esemény a Föld, az élet és az emberiség történetében egyaránt egy bifurkációt jelent.⁴⁹ Davies felhívja figyelmünk arra, hogy az ökoválság valódi mélységét és jelentőségét csak akkor vagyunk képesek megérteni, ha „*megadjuk a méltó helyét ennek a korszaknak a geológiai időben, valamint a Föld hosszú történetében.*”⁵⁰ A Földrendszer kialakulóban lévő katasztrófájának mértéke, összetettsége, ereje Hamilton nézetében kizárólag akkor érzékeltethető, ha felismerjük, hogy az a planetáris idő hosszú történetében teljesen új fejezetet nyit. Ursula K. Heise nézetében az antropocén az elmúlt évtizedekben egy új keretrendszert adott a környezeti problémákról és az ökológiai válságról való gondolkodás számára, új lehetőségeket nyitva meg az ökokritika előtt.⁵¹ Ezért saját kutatásunk során számos téren megvizsgáljuk ezt az elméleti és tudományos beomlást és elbizonytalanodást, amely számos új megközelítés és kutatási irány bevezetését teszi szükségessé. Nem határolódhatunk el a különböző természettudományos vagy kultúratudományos antropocén-értelmezésektől. Az antropocén-esemény egyik legfőbb sajátossága talán éppen inter vagy transz-diszciplinaritásában rejlik. Joseph Stromberg a fogalomról szóló rövid összefoglalójában kiemeli, hogy az antropocén a környezetvédelem egy lehetséges új hívószava lehet, amely képes lehet összekapcsolni a természettudományos elitet a környezetvédőket és a szélesebb közvéleményt.⁵²

Az antropocén mindenekelőtt egy geológiai határvonalat jelöl, amely megközelítőleg az ipari forradalomtól, kiváltképp a gőzgép feltalálásától eredeztethető az elmélet klasszikus tanulmányai alapján. Azonban a Földrendszer kutatók és a geológusok egyre inkább a 20. század közepét és az úgynevezett Nagy Felgyorsulást nevezik meg az antropocén kezdődátumaként. Paul Crutzennek és Eugene Stoermernek a 2000-es évek elején bevezetett elmélete nevet ad annak a jelenségnek, hogy az emberiség olyan drámai fokon határozza meg és módosítja a bolygó ökológiáját, amely nemcsak globálisnak tekinthető, hanem a természeti folyamatokkal egyenrangú geológiai transzformációnak minősül. Az emberi ipari termelés és drámai fokú környezetszennyezés a különböző természeti folyamatokhoz hasonló volumenű

⁴⁸ Bonneuil – Fressoz 2016: 40.

⁴⁹ Bonneuil – Fressoz 2016: 51.

⁵⁰ Davies 2016: 2.

⁵¹ Heise, Ursula K. (2017) “The Anthropocene and the Challenge of Cultural Difference”, 1–2., In: Schaumann, Caroline – Sullivan, Heather I. (szerk. 2017) *German Ecocriticism in the Anthropocene* (New York: Palgrave Macmillan) 1–6.

⁵² Stromberg 2013

változásokat visz véghez a bolygó egészén. Az ipari civilizáció az óceánok mélyétől egészen a légkör legfelső szintjéig áthatja az egész Földrendszert, lehatolva a kőzetekig és üledékekig a föld mélyére. Davies nézetében az antropogénikus változások kizökkentették a temporális struktúrákat, aminek következtében a természet megszokott ritmusa is összeomlott: például megváltozott az évszakok váltakozása vagy különböző fajok életciklusa.⁵³ Spencer Weart rámutat a korábbi jégkorszakok kapcsán, hogy a Földrendszer nagyon kicsi változásoktól is nagyjelentőségű átalakuláson mehet keresztül.⁵⁴

Az antropocén egy olyan interdiszciplináris intellektuális megközelítés, amely megpróbálja megérteni ezt a szinte megragadhatatlan méretű, határfokú és összetettséggű folyamatot, amely nemcsak jelenünket, hanem a távoli jövőt is meghatározza. Hiszen egy olyan új geológiai korszakba léptünk, amelynek megnevezése nem csak a jelenleg elérhető adatokra és bizonyítékokra alapozódik, hanem a jövőben kimutatható vagy felgyülemelő antropogénikus változások eredményeire vagy következményeire. Hamilton nézetében a jövőben feltűnő bizonyítékok és az antropocén során később megjelenő változások döntő fontosságúak, sőt „*az antropocén meglévő bizonyítékainál is fontosabbak*” lesznek.⁵⁵ Ahhoz, hogy ez a megközelítés sikeres legyen, teoretikus mélyfúrásokat és szférikus nekirugaszkodásokat, összetett deterritorializációs mozgásokat és szeizmikus dekonstrukciókat kell végeznünk. A különböző posztantropocentrikus vagy nonhumán megközelítések mind ezt a radikális alaptalanítást hivatottak elvégezni. Fontos, és később részletes megvizsgálást igénylő kérdés, hogy az antropocén transzdiszciplináris megközelítése vajon a környezet drámai átalakulásának mimikrijének tekinthető, vagy azzal együtt változó és átalakuló olyan filozófiai folyamatnak, amely aktívan csatlakozik ezen természetkulturális átformálódáshoz vagy megzavarodáshoz. Azonban Davies bevezető kötetének elején hangsúlyozza, hogy az antropocén terminusnak van egy specifikus tudományos vagy technikai jelentése, amelyet mindenképpen érdemes tisztázni.⁵⁶ Hamilton pedig a Földrendszer-elmélet paradigmaváltásának megértését véli elengedhetetlennek az antropocén precíz

⁵³ Davies 2016: 1.

⁵⁴ Weart, Spencer (2011) “The development of the concept of dangerous Anthropogenic Climate Change“, 67-68. In: Dryzek, John S. – Norgaard, Richard B. and Schlosberg, David (szerk. 2011) *The Oxford Handbook of Climate Change and Society*, (New York: Oxford University Press), 67-81.

⁵⁵ Hamilton, Clive 2017: 16.

⁵⁶ Davies 2016: 2.

tudományos definíciójának megértése kapcsán. Mégis *Az antropocén-esemény* című tanulmányunkban igyekszünk felmutatni az antropocén-fogalom és elmélet különböző változatait, ahogy Davies is az antropocén variációiról vagy verzióiról beszél kötetében.⁵⁷

Horn és Bergthaller külön kiemelik, hogy nem egy múltó, rövid életű válságról van szó, amely a közeljövőben véget ér, hanem egy olyan komplex, hosszú temporalitások alatt lejátszódó jelenségről, amely „egy ökológiai küszöbértéket jelent”.⁵⁸ Az ökológiai küszöbérték átlépése azt is jelenti, hogy az elinduló változások visszafordíthatatlanok, és komplex hatásmechanizmusaikban közel leírhatatlanok.⁵⁹ A különböző feedback mechanizmusok már elindultak, és nagyon nehéz megjósolni e komplex folyamat következményeit. A holocén klímastabilitását követő antropocénben „a katasztrófikus klímaváltozás potencialitása és lehetséges időtartama minden valószínűség szerint jóval hosszabb lesz, mint az emberi civilizáció eddigi története.”⁶⁰ Az antropocén valós mélysége és összetettsége drámai erővel szegezi nekünk a kérdést: vajon lehetséges egyáltalán féken tartani vagy visszafordítani a klímaváltozást?⁶¹ A geológiai rétegek közül előbukkanó ember nélküli mélyidő mellett a távoli jövő idegen temporalitása is feltűnik az ökológiai válság kapcsán. Az antropocén és a jövő bonyolult viszonyáról több alapvető kérdés is felmerül. Milyen lesz az antropocén a jövőben? Milyen lesz az „új természet”, és milyen természetkulturális viszonyok fogják jellemezni ezt az új korszakot? Vajon van-e helye a természetes állatoknak az antropocénben, vagy egy élettelen vagy mesterséges étellel átítatott antropocén felé tartunk?⁶² A jövő perspektívája kapcsán egy befejezetlen, „vég nélküli történetről” beszélhetünk az antropocénnel kapcsolatban, amelynek végkimenete még ismeretlen. A jövő geológiai kutatásai igazolhatják majd az antropocén kort a jövő közetrétegei és üledékei alapján.⁶³

Patrick Hamilton szerint a jelenségegyüttes teljességgel evidens a geotudományos közösség előtt, azonban a közgondolkodást és a valóságról alkotott képünket korántsem

⁵⁷ Davies 2016: 41.

⁵⁸ Horn és Bergthaller 2019: 1–2.

⁵⁹ Az ökológiai küszöbérték kapcsán elengedhetetlen a kortárs Földrendszer-elmélet felől érkező Planetáris Határok elgondolást megemlíteni.

⁶⁰ Hamilton, Clive 2017: 13-14.

⁶¹ Davies 2016: 39.

⁶² Vince 2015: 9.

⁶³ Menely, Tobias – Oak Taylor, Jesse (2017) “Introduction”, 10., In: Menely, Tobias and Oak Taylor, Jesse (szerk. 2017) *Anthropocene Reading. Literary History in Geologic Times* (University Park, Pennsylvania: Penn State University Press), 1-24.

hatja át eléggé.⁶⁴ Ezért vizsgálódásunk során végig utalunk a szűk természettudományos megközelítés és a humántudományokra nyitott interdiszciplináris megközelítés közötti teoretikus ellentétre, amelyet összességében mégis feloldhatónak vélünk. Az antropocén-esemény interdiszciplináris jellege és természetkulturális jelenségegyüttese felszólít a kultúratudományok és a szűnek értelmezett természettudományok közötti, alapvetően a modernitás során kialakult határok átértékelésére. Timothy Clark értelmezésében az antropocén a humántudományok számára radikálisan megváltoztatja a vizsgálódás perspektíváját, és új episztemológiai módokat megnyitva, más fényben világítja meg a korábbi tudásformákat és ismereteket.⁶⁵ Nem csak a különböző poszthumanizmusok és nonhumán elméletek burjánzanak az antropocén elmélet kapcsán, hanem a modernitás folyamata és fogalmi kiindulópontjai is más megvilágításba kerülnek. A különböző szennyező anyagok és a széndioxid légköri koncentrációjának fokozódása a felvilágosodás és a modernitás történetének materiális sajátosságaira irányítja a figyelmet.⁶⁶ Nem lehetséges a történelmet és a múltat kizárólag az emberi jelenlét szférájára redukálnunk, és arról a természetet externáliaként leválasztanunk. Az antropocén megközelítés megismerése során – Bruno Latourral együtt – mondhatjuk, hogy „*sohasem voltunk modernnek*”.⁶⁷ Nem másról van itt szó, mint az externalizáció azon súlyos kríziséről, amelyet Peter Sloterdijk az antropocén egyik kulcsjelenségeként írt körül.⁶⁸ Az ökokrízis során nemcsak a szennyezőanyagok és a hatalmas mennyiségű szeméthegek zuhannak vissza a bolygóra, hanem a lényegtelennek tekintett nonhumán alteritások is szétfeszítik a szűken értelmezett kulturális rendszereket és szociokulturális zárt szisztémákat.

Az antropocén egyszerre hat földtörténeti időskálákon és az emberi létezés szűk időkeretein belül, és „*olyan hatalmas és kiterjedt léptékben fejt ki hatását, amely alapvető kérdéseket vet fel az emberi észlelés, a memória és a megfelelő vizualizáció*

⁶⁴ Hamilton, Patrick 2014: 1.

⁶⁵ Clark, Timothy (2015) *Ecocriticism at the Edge. The Anthropocene as a Threshold Concept* (London és New York: Bloomsbury Academic)

⁶⁶ Az antropocén új materialitás alapú történeti perspektívájának felvetéséhez izgalmas példaként lásd Christophe Bonneuil és Jean-Baptiste Fressoz *The Shock of the Anthropocene* című kötetének *What Histories for the Anthropocene?* című harmadik fejezetét, valamint Ian Angus *Facing the Anthropocene* című könyvének második fejezetét, amely a *Fossil Capitalism* címet viseli.

⁶⁷ Latour, Bruno (1999 [1991]) *Sohasem voltunk modernnek. Szimmetrikus antropológiai tanulmány*, Ford. Gecser Ottó (Osiris–Gond)

⁶⁸ Sloterdijk, Peter (2018) *What Happened in the 20th Century?* (Cambridge, UK és Medford, MA: Polity Press), 10–11.

feltételeiről egy ilyen planetáris kiterjedésű probléma kapcsán.”⁶⁹ Az emberi perspektíva temporális szűkösségéről beszélhetünk egy geológiai léptékű átalakulás során. Az antropocén Davies nézetében „*minden másnál inkább a mély idővel való gondolkodást*” jelenti.⁷⁰ Ez a felismerés egyszerre kapcsolja vissza a modern elidegenedett embert roppant hosszútávú természeti és földtörténeti változásokba, olyan radikálisan idegen folyamatokba, amelyek egy időben kiterjesztett természetkulturális viszonyrendszer aktualitását mutatják fel. Ez a hatalmas földtörténeti lépték egyben összehasonítási lehetőséget is jelent, hiszen a világ korábbi állapotaihoz lehet viszonyítani a jelen és a jövő átalakulásait. Davies szerint csak ezen a temporális nyitáson keresztül lehet helyén kezelni az antropogén klímaváltozást, valamint a biodiverzitás veszteséget.⁷¹ Bonneuil és Fressoz szerint az antropocén adekvát értelmezése kapcsán „*fontos a terasztriális idő kitágítása több százmillió évre.*”⁷²

Különböző technológiai eszközök és mesterséges vizualizáció szükségesek ahhoz, hogy egyáltalán megértsük az ökokrízis valóságosságát. Bonyolult modellezési mechanizmusokra, komoly számítógépekre, valamint az űrben keringő műholdakra van szükség ahhoz, hogy az ökológiai válság kiterjedt hatásait megfigyelhessük. Paradox állapot, hogy miközben ráébredünk az ipari forradalom és a környezeti válság kapcsolatára, a technológiai komplexitás további fokozására van szükség ahhoz, hogy fel tudjuk dolgozni a különböző klímaváltozással és légköri jelenségekkel kapcsolatos adatokat. Az antropocén – a poszthumán elméletekhez hasonlóan – felveti az emberi észlelés és megismerési mechanizmusok egy mehanoszféra vagy technoszféra történő kiszervezésének lehetőségét. Nemcsak a múlttól alkotott fogalmaink és elképzeléseink bizonytalanodnak el, hanem szó szerint poszthumáná kell válnunk ahhoz, hogy képbe kerüljünk az ökokrízis különböző jelenségei kapcsán. Az antropocén mint hipertárgy dekonstrukciós munkavégzését semmiképpen sem redukálhatjuk az emberi tevékenységre, annak ellenére, hogy magában a szóban is benne rejlik az emberi eredet és ipari tevékenység mozzanata. Ahogy a környezeti katasztrófa megismerésének technológiai módja is túlmutat az emberen, úgy az

⁶⁹ Masco, Joseph (2017) “The Crisis in Crisis”, 248., In: Hetherington, Gregg (szerk. 2019) *Infrastructure, Environment, and Life in the Anthropocene* (Durham és London: Duke University Press), 236–260.

⁷⁰ Davies 2016: 12.

⁷¹ Davies 2016: 2.

⁷² Bonneuil – Fressoz 2016: 52.

antropocén egésze sem kizárólag feleltethető meg az emberi jelenlétnek. Különösen érdekes, és többször visszatérő dilemmája az antropocénnek, hogy az ember geológiai korszaka egyben a poszthumán állapot felismerését is jelenti. Nem emberi alteritások és furcsa jelenségek törnek elő az ökokrízis állapotában. A globális felmelegedés az antropocén során Hansen, Sato és Ruedy szerint nehezen értelmezhető „*extrém anomáliákat*” okozott, amely magát a klímát is idegenné, kiszámíthatatlanná és poszthumanisztikussá tette.⁷³ Az antropocén arra is rámutat, hogy az antropogenikus környezeti változás által több mint tízezer éves klímastabilitásból megzavart bolygó egyfajta „*irányíthatatlan aktivitásra váltott, amely az emberi életet is veszélyezteti*”.⁷⁴

Bizonyos szempontból azt is mondhatjuk, hogy az antropocén – szó szerint – horrorisztikus, olyan hozzáférhetetlen jelenség, amely beárnyékolja és összezavarja a temporalitást és a territorialitást. Ezért elkerülhetetlen, hogy az antropocén kapcsán foglalkoznunk olyan öko-filozófiai megközelítésekkel, mint az ökohorror, az ökogótika, a sötét ökológia vagy a melankológia. Az antropocén azt jelenti, hogy a bolygó maga „*egy semmihez nem hasonlítható állapotba kezd kerülni*”, egy olyan furcsa állapotba, amelynek nincs precedense a geológia történetében.⁷⁵ Az antropocén kapcsán egyes szerzők egyenesen egy „*metabolikus szakadásról*” beszélnek, hiszen a bolygó materiális szerkezetének antropogenikus átalakításáról van szó, miközben a különböző materialitások és a bolygó egésze is hat a társadalmakra.⁷⁶ Chakrabarty is megnyílások, hasadások és törésvonalak komplex hálózatáról beszél az antropocén kapcsán. Az ember érinthetetlennek vélt fogalmában és kiemelt hierarchikus helyzetében is betölthetetlen lyukak és megnyíló szakadások keletkeznek. A poszthumán geofilozófiának törekednie kell ezen elmerülések és deterritorializációk filozófiai megértésére. Az antropocénnel, mint geokronológiai és az emberi tudásformákat összeomlasztó beomlással és szakadással talán a legelmélyültebben Hamilton foglalkozott *Defiant Earth* című

⁷³ Hansen, J., Sato, M., and Ruedy, R. (1997) “Radiative forcing and climate response”, *Journal of Geophysical Research: Atmospheres*, 102(D6), 6831–6864.

⁷⁴ Hamilton, Clive (2013) “Human Destiny in the Anthropocene”, 40., In: Hamilton, Clive – Gemenne, François – Bonneuil, Christophe (szerk. 2015) *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis. Rethinking Modernity in a New Epoch* (New York: Routledge), 32–44.

⁷⁵ Horn és Bergthaller 2019: 2.

⁷⁶ Parikka, Jussi (2018) “Anthropocene”, 52., In: Braidotti, Rosi – Hlavajova, Maria (szerk. 2018) *Posthuman Glossary* (London és New York: Bloomsbury Academic), 51–53.

alapvető antropocén kötetében, amelynek különösen a *The Anthropocene Rupture* című első fejezete tárja fel e repedés drámaiságát.⁷⁷

Hamilton szerint jóval az emberek eltűnését vagy a mai domináns technológiai helyzet megszűnését követően sem fog a bolygó komplex rendszere visszatérni a holocénre jellemző állapotokhoz, hiszen a planetáris változások mögött álló nagy folyamatok közül több drámai fokon változott meg az antropogén hatás miatt.⁷⁸ A szakadás oka az, hogy a Földrendszer egy teljesen más és a holocéntól messzemenőleg különböző pályára lépett az antropocénben. Az antropocén mint szakadás azt is jelenti, hogy „*ma azzal kell szembenéznünk, amely korábban elképzelhetetlen volt, hogy az emberek mint cselekvő ágensek megváltoztatják a Föld mélytörténetét és egészen a távoli jövőjét is.*”⁷⁹ Hamilton szerint ez a kiterjedt változás azt is jelenti, hogy az egymással hibridizáló természeti és emberi erők egy történelem utániságnak adnak teret a kaotikussá váló és a holocén klímastabilitását maga mögött hagyó Földrendszerben.

Érdemes röviden összefoglalni Bonneuil és Fressoz alapján, hogy a Földrendszer funkcionalitásának beomlásának mik tekinthetőek alapvető okainak. A szerzőpáros szerint az antropocén a Föld élő szövetének és a bioszférának az általános degradációja, amelyet tovább fokoz a biodiverzitás összeomlása, valamint a természetkulturális viszonyokat jellemző általános szimplifikáció. A Földrendszerben bekövetkező szakadást a világ ökoszisztémáinak fragmentációja és degradációja jelzi egyértelműen.⁸⁰ A bolygó biogeológiai történetének új fázisában a földtörténet kibogozhatatlanul összegabalyodott az emberi történelemmel, amely valóban együttjár az eddigi humántudományos értelemezési keretek beomlásával.⁸¹ Hamilton nézetében a beomlás, a szakadás vagy a repedés nem is meríti ki e változás drámaiságát, hiszen bevezető fejezetében később egyenesen egy robbanásról beszél: „*A Föld története két részre robban szét: a 4,5 milliárd év amikor csak a vak természeti erők hatottak egyedül a bolygóra és a fennmaradó nagyjából 5 milliárd év, amelyben egy tudatos erő hat a Földrendszer működésére akkor is, amikor annak erejének kiindulópontja eltűnik.*”⁸² Beomló és elmerülő tudásformákkal, a szakadékok sötétjével, és hasadékok árnyaival

⁷⁷ A kötet és a fejezet alapvető állításait összefoglalja egy tanulmány is. A fejezetnek egy rövidebb változata is megjelent külön esszéként: Hamilton, Clive (2016). The Anthropocene as rupture. *The Anthropocene Review*, 3(2), 93-106.

⁷⁸ Hamilton, Clive 2017: 14.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Bonneuil – Fressoz 2016: 28.

⁸¹ Hamilton, Clive 2017: 14-15.

⁸² Hamilton, Clive 2017: 14.

keveredik a posztantropocentrikus antropocén elmélet, amely nem riadhat meg az eltűnés, a vég horrorjától. A Földrendszerre ható nagy erők az emberi faj eltűnését követően fokozatosan szüntetik meg, törlik el az embernek a tájra és a bioszférára gyakorolt legszembetűnőbb hatásait. De az emberiség jelei és hatásai bizonyos fokon meg fognak maradni a talajrétegekben, amelyet később tárhatnak fel a jövő geológusai. Az antropocén korszakváltása geológiai értelemben lehetségessé teszi a párbeszédet az emberiség előtti idők és az emberiség vége között, hiszen mindkettő a geológiai rétegek alapján válik megismerhetővé. Az antropocénben Kathryn Yusoff szerint „*a jövő embere úgy van pozícionálva, mint aki fosszilis tanúja lesz az emberiség végének.*”⁸³ Jussi Parikka médiageológia elmélete segítségünkre lehet egy ilyen techno-fossziliák képződésére alapozó spekulatív elgondolás megértésében.⁸⁴ A már eltűnt emberiség nyomai Hamilton nézetében közetrétegekben és üledékekben fognak fennmaradni, mégpedig mint a „*közetrétegek furcsa és természetellenes megzavarodásai*”, amely valójában egy párszázézer éves szakadás lesz a bolygó tíz milliárd éves történetében.⁸⁵ Az antropocén így többértelemben is felveti a korszakok közötti szakadékokban vagy repedésben való élet és teória lehetőségét. Davies szerint a hasadékokban történő filozófia képessé válhat annak felismerésére, ami véget ért és ami elkezdődik.⁸⁶ Az antropocén elmélet a két korszak közöttiséget nem megrekedtségként, hanem intellektuálisan stimuláló kiindulópontként értelmezi. Úgy kell magunkra tekinteni az ökológiai válságban, mint aki két geológiai intervallum között zuhant bele a bizonytalanság és az átmenetiség szakadékába.⁸⁷

Érdekes az antropocén életet, mint az átmenetiség szakadékjának sötétjében való létet összevetni Giorgio Agamben *Mit jelent kortársnak lenni?* című rövid tanulmányában bemutatott sötétség-leírásával. Agamben esszéjének elején megállapítja, hogy a kortársiasság nem más, mint egy anakronisztikus viszony az adott korról, amelyre egy fáziseltolódáson keresztül kapcsolódik rá a szubjektum.⁸⁸ Ezen fáziseltolódáson vagy elkülönöződésen keresztül a kortárs képessé válik arra, hogy tekintetét saját korára szegezve észlelje annak sötétségét: „*a kortárs az, aki tudja, hogy*

⁸³ Yusoff, Kathrin (2016) “Anthropogenesis: Origins and endings in the Anthropocene”, In: *Theory, Culture & Society*, 33(2), 3-28.

⁸⁴ Parikka, Jussai (2015) *Geology of Media* (Minneapolis: University of Minnesota Press)

⁸⁵ Hamilton, Clive 2017: 14.

⁸⁶ Davies 2016: 2.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Agamben, Giorgio (2016) *Mit jelent kortársnak lenni?* link: <https://aszem.info/2016/07/giorgio-agamben-mit-jelent-kortarsnak-lenni/>

miként kell ezt a sötétséget látni, (...) és képes tollát a sötétségbe mártani.”⁸⁹ Az antropocén drámaiságának egyik összetevője éppen az, hogy a ma élő emberek többsége az antropocénen belül élte le az életét, úgyhogy csak most kezdjük belátni e korszakszintű változás vagy szakadás valódi horderejét.⁹⁰ Az antropocén valódi kortársának Agamben alapján azok tekinthetők, akik képesek voltak előre látni a saját koruk sötétjét, a klímaválság fenyegető feketeségét és elkésztő kilátástalanságát.

Az antropocén hasadékban való lét így egy mélyedésből, vagy egyenesen a mélységből a sötét ökológiára vetett sötétséget látó tekintet, amely mégis képes feljegyezni ezt a sötétet éppen abból adódóan, hogy öntudatlanul is átérzi ezt a geokronológiai poszthumanisztikus átmenetiséget. Az antropocén korszak kortársának lenni egyben alámerülés a geológiai múltba a bolygó kihalt állatok üledékeivel és élet előtti maradványaival zsúfolt horrorisztikus mélységébe, az embertelen ősmúltba. Az antropocénben a materiális alapok totális destabilizációja jelenti a teóriában megjelenő sötétség, keserűség és melankólia megalapozottságát, hiszen a Földrendszer destabilizációja nyugtalanító és felforgató következményekkel jár.⁹¹ Alábukás az élettelen sötétségbe, amelyen keresztül ráeszmélhetünk „*a korszak különös sötétségére*”.⁹² Az antropocén mélyidejéből feltörő idegen sötét és a klímakatasztrófa árnyéka „*anonim, áthatolhatatlan tapasztalat, mely nem ránk irányul és nem is vonatkozik ránk.*”⁹³ Azonban, ahogy Agamben a kortárs sötétségre érzékeny tekintete kapcsán kiemeli, a valódi kortárs az, aki saját korának sötétségét úgy észleli, mint ami rá magára vonatkozik. Az antropogénikus környezetváltozás és a holocén klímastabilitás beomlása kíméletlen erővel a kihalt sötétjét sugározza az antropocén kortársai felé, akiknek sötétség-éhes szemük nem bír betelni a megszűnés és a kiirtódás feketénél is feketébb sötétjével. Az antropocénben „*a sötétség közvetlenül és személyesen feléje fordul,*” azonban a sötétségnek nincsenek különálló arcvonásai vagy felismerhető jegyei. Sokkal inkább az elbizonytalanodás, a visszahúzóds sötétje ez, amely a maga sötétségével mégis kisüti a kortárs szemét, hiszen „*a kortárs az, akinek egyenesen a szemébe vág a saját korából felcsapó sötétség-nyaláb.*”⁹⁴

Az ökológiai válság globális jelenségként körbevesz bennünket, materiális és

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Carrington, Damian (2016) “The Anthropocene epoch: scientists declare dawn of human-influenced age.” In: *The Guardian* 29.08 (2016)

⁹¹ Mentz, Steve (2019) *Break Up the Anthropocene* (Minneapolis: University of Minnesota Press), 1-2.

⁹² Agamben 2016

⁹³ Uo.

⁹⁴ Agamben 2016

kulturális tevékenységünk az antropocénen belül megy végbe, miközben gondolkodási formáinkban, legalapvetőbb fogalmainkban (ember, természet) szakadékok jelennek meg: „ezeket a réseket vagy megnyílásokat a gondolkodásunk tájképén hasadásoknak nevezem, mivel olyanok, mint a törésvonalak egy látszólag folytonos felületen: folyamatosan kereszteznünk kell őket, vagy bizonytalanul átlépni fölöttük, miközben a klímaváltozásról beszélünk vagy gondolkodunk. Egy bizonyos fokú ellentmondásosságot fecskendeznek a gondolkodásunkba, hiszen arra vagyunk kárhóztatva, hogy egyszerre különböző léptékekben gondolkodjunk.”⁹⁵ Az antropocén-esemény így a beomlásokon és szakadékokon keresztül történő töredékes interdiszciplináris teória lehetőségét veti fel, amely párhuzamosan alkotja újra az ember-fogalmát, miközben teoretikus ereje éppen annak eltűnésének potencialitásából származik. Az antropocén-esemény újszerűsége a keletkezés és az eltörlődés közötti elméleti résekben és a valóság visszahúzóódásai és szürkületi-zónái között válik leginkább érthetővé.

⁹⁵ Chakrabarty, Dipesh (2015) “The Anthropocene and the Congerence of Histories”, 45., In: Hamilton, Clive – Gemenne, François – Bonneuil, Christophe (szerk. 2015) *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis. Rethinking Modernity in a New Epoch* (New York: Routledge), 44–56.

BIBLIOGRÁFIA

- Agamben, Giorgio (2016) *Mit jelent kortársnak lenni?* link: <https://aszem.info/2016/07/giorgio-agamben-mit-jelent-kortarsnak-lenni/>
- Angus, Ian (2016) *Facing the Anthropocene. Fossil Capitalism and the Crisis of the Earth System* (New York: Monthly Review Press)
- Arias-Maldonado, M. (2015). *Environment and Society: Socionatural relations in the Anthropocene.*
- Autin, W. J. – Holbrook, J. M. (2012) “Is the Anthropocene an issue of stratigraphy or pop culture” In: *GSA Today*, 22(7), 60-61.
- Biermann, F. – Löwbrand, E. (2019 szerk.) *Anthropocene Encounters: New Directions in Green Political Thinking* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Bonneuil, Christophe (2015) ”The geological turn: narratives of the Anthropocene”, In: Hamilton, Clive – Gemenne, Francois – Bonneuil, Christophe (szerk. 2015) *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis: Rethinking Modernity in a New Epoch* (New York és London: Routledge), 17-31.
- Bonneuil, Christophe – Fressoz, Jean-Baptiste (2016) *The Shock of the Anthropocene. The Earth, History and Us* (London és New York: Verso)
- Carrington, Damian (2016) “The Anthropocene epoch: scientists declare dawn of human-influenced age.” *The Guardian* 29.08 (2016)
- Chakrabarty, Dipesh (2015) “The Anthropocene and the Congerence of Histories”, In: Hamilton, Clive – Gemenne, François – Bonneuil, Christophe (szerk. 2015) *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis. Rethinking Modernity in a New Epoch* (New York: Routledge), 44–56.
- Chakrabarty, Dipesh (2016) “Humanities in the Anthropocene: The crisis of an enduring Kantian fable”, In: *New Literary History*, 47(2), 377-397.
- Chakrabarty, Dipesh (2017) “The politics of climate change is more than the politics of capitalism”, *Theory, Culture & Society*, 34(2-3), 25-37.

- Chakrabarty, Dipesh (2018) “Anthropocene time”, In: *History and Theory*, 57(1), 5-32.
- Clark, Timothy (2015) *Ecocriticism at the Edge. The Anthropocene as a Threshold Concept* (London és New York: Bloomsbury Academic)
- Colebrook, Claire (2015) “Introduction. Framing the End of the Species. Images Without Bodies” In: Colebrook, Claire (2015) *Death of the PostHuman. Essays on Extinction Vol. 1.* (Open Humanities Press), 10.
- Colebrook, Claire (2015) *Death of the PostHuman. Essays on Extinction Vol. 1.* (Open Humanities Press)
- Corlett, R. T. (2015) “The Anthropocene concept in ecology and conservation“, 36. In: *Trends in Ecology & Evolution*, 30(1), 36-41.
- Davies, Jeremy (2016) *The Birth of the Anthropocene* (Oakland: University of California Press), 4-5.
- Hamilton, Clive (2013) “Human Destiny in the Anthropocene”, In: Hamilton, Clive – Gemenne, François – Bonneuil, Christophe (szerk. 2015) *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis. Rethinking Modernity in a New Epoch* (New York: Routledge), 32–44.
- Hamilton, Clive (2016). “The Anthropocene as rupture.“, *The Anthropocene Review*, 3(2), 93-106.
- Hamilton, Clive (2017) *Defiant Earth. The Fate of Humans in the Anthropocene* (London: Polity Press)
- Hamilton, Patrick (2014) “Welcome to the Anthropocene”, In: Dalbotten, Diana – Roehrig, Gillian – Hamilton, Patrick (szerk. 2014) *Future Earth. Advancing Civic Understanding of the Anthropocene* (Washington és Hoboken: American Geophysical Union, Wiley), 1–9.
- Hansen, J., Sato, M., and Ruedy, R. (1997) “Radiative forcing and climate response”, *Journal of Geophysical Research: Atmospheres*, 102(D6), 6831-6864.
- Heise, Ursula K. (2016) *Imagining Extinction. The Cultural Meanings of Endangered Species* (Chicago: University of Chicago Press)
- Heise, Ursula K. (2017) “The Anthropocene and the Challenge of Cultural Difference”, In: Schaumann, Caroline – Sullivan, Heather I. (szerk. 2017) *German Ecocriticism in the Anthropocene* (New York: Palgrave Macmillan) 1–6.

- Horn, Eva – Bergthaller, Hannes (2019) *The Anthropocene. Key Issues for the Humanities* (New York: Routledge)
- Latour, Bruno (1999 [1991]) *Sohasem voltunk modernek. Szimmetrikus antropológiai tanulmány*, Ford. Gecser Ottó (Osiris–Gond)
- Masco, Joseph (2017) “The Crisis in Crisis”, In: Hetherington, Kregg (szerk. 2019) *Infrastructure, Environment, and Life in the Anthropocene* (Durham és London: Duke University Press), 236–260.
- Menely, Tobias and Taylor, Jesse Oak (szerk. 2017) *Anthropocene Reading. Literary History in Geologic Times* (University Park, Pennsylvania: Penn State University Press)
- Nixon, Rob (2016) “The Anthropocene. The Promise and Pitfalls of an Epochal Idea”, In: Mitman, Gregg – Armiero, Marco – Emmett, Robert S. (szerk. 2018) *Future Remains. A Cabinet of Curiosities for the Anthropocene* (Chicago és London: The University of Chicago Press), 1–20.
- Parikka, Jussi (2015) *Geology of Media* (Minneapolis: University of Minnesota Press)
- Sloterdijk, Peter (2018) *What Happened in the 20th Century?* (Cambridge, UK és Medford, MA: Polity Press)
- Stromberg, Joseph (2013) “What is the Anthropocene and are we in it? ”, In: *Smithsonian Magazine*, link: <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/what-is-the-anthropocene-and-are-we-in-it-164801414/>
- Vince, Gaia (2015) *Adventures in the Anthropocene. A Journey to the Heart of the Planet We Made* (Minneapolis: Milkweed Editions)
- Weart, Spencer (2011) “The development of the concept of dangerous Anthropogenic Climate Change“, 67-68. In: Dryzek, John S. – Norgaard, Richard B. and Schlosberg, David (szerk. 2011) *The Oxford Handbook of Climate Change and Society*, (Nueva York: Oxford University Press), 67-81.